

Filip Galović
Zagreb

PRILOG POZNAVANJU SPLITSKE ČAKAVŠTINE PRVE POLOVICE 20. STOLJEĆA

UDK: 811.163.42'282.2(497.5 Split)

Rukopis primljen za tisak 2. 10. 2014.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Splitski je govor, navlastito u posljednje vrijeme, pretrpio mnoge promjene. Nekoć čakavski govor danas je u osjetnoj mjeri štokaviziran. U članku su analizirane jezične karakteristike dvaju čakavskih tekstova Tonka Radišića, tiskanih u sklopu njegova *Ričnika spliskoga govora*. Tekstovi, kao i drugi sadržaji unutar rječnika, odražavaju stanje splitskoga idioma prve polovice 20. stoljeća. Ekscerpirane su jezične osobitosti usporedene s nekim značajkama današnjega govora Splita.

Ključne riječi: splitski govor, Tonko Radišić, južnočakavski dijalekt, novoštokavski ikavski dijalekt, jezične karakteristike

1. UVOD

Mnogi su čakavski kopneni govori Dalmacije pod silnim utjecajem bliskih novoštokavskih govora.

Govor je Splita, koji prema dijalektološkoj literaturi pripada južnočakavskom dijalektu, podnio znatne promjene. Nekada čakavski grad danas je u znatnoj mjeri štokaviziran zbog brojnih i različitih faktora koji uvelike ostavljaju trag na jeziku. Jedan je od važnijih razloga promjena u sastavu stanovništva, odnosno doseljenje štokavskoga stanovništva iz Dalmatinske zagore (i zapadne Hercegovine), a paralelno s time i izumiranje autohtonih Splićana. Nimalo nije zanemariv utjecaj standardnoga jezika, sredstava javnoga komuniciranja, obrazovnoga sustava, uz niz drugih čimbenika. Splitski je govor, dakle, heterogen govor u kojem dolazi do preklapanja dvaju sustava: čakavskoga supstratnoga i štokavskoga superstratnoga.

Cilj je rada analizirati čakavske tekstove Tonka Radišića (1917. – 1999.) te tako dobiti svojevrstnu sliku splitskoga govora prve polovice prošloga stoljeća. Tonko Radišić rođen je u Trogiru, a od 1919. živi u Splitu, gdje se školuje i radi sve do Drugoga svjetskoga rata kada se zbog zaposlenja seli u Zagreb. Vraća se u Split 1944., odakle 1950. godine odlazi preko Italije na američki kontinent, gdje provodi ostatak života. Radišić je kao veliki zaljubljenik u Split, bez obzira na leksikografsko i dijalektološko iskustvo, objavio 1991. godine u vlastitoj nakladi rječnik splitskoga govora koji je doživio nekoliko izdanja. Vučić (1992: 91) ističe:

Hrvatski iseljenik, Splićanin Tonko Radišić koji već pedesetak godina živi u SAD, popisao je, prema svome sjećanju na splitski govor između dva svjetska rata, riječi koje su se u to doba njegova dječastva i mladenaštva rabile u Splitu. Tako je nastao *Ričnik spliskog govora*. Rječnik je izrađen u šaljivom tonu i nije objavljen ni sa kakvim znanstvenim leksikografskim pretenzijama nego kao izraz nostalgije za nečim što je zauvijek progutala prošlost. Tu je knjižicu autor posvetio svom gradu Splitu.¹

U radu se koristi izdanje iz 2003. godine, koje obuhvaća 80 stranica te se sastoji od ovih cjelina: napomena urednika Ante Ganze (3. str.); ...*Da se ne zaudobi*, tekst Tonka Radišića (4 – 10); rječnik s oko 6000 natuknica (10 – 71); popis naziva za dijelove Splita i naziva za gradske četvrti, popis najpoznatijih svetaca zaštitnika (72.); dvadesetak splitskih pozdrava i odzdrava, nekoliko izreka (73.); ruža vjetrova i nazivi vjetrova (74.); nazivi specifičnih jela, vrsta vina i vrsta plesova (75.); popis kletvi i zakletvi (76.); tridesetak splitskih frazema (77.); čakavski opis Šperuna (78.); šaljivi čakavski upitnik *Jeste li prvi Splićanin?* (79.).

Mnogo podataka o životu običnoga Splićanina u vremenu prije Drugoga svjetskoga rata može se iščitati iz prvoga teksta pod nazivom ...*Da se ne zaudobi*. Ondje je na šest stranica okarakterizirano Radišićevo susjedstvo i svakodnevica toga vremena, njegovo mladenaštvo i vragolije, običaji i tradicija, donose se pojedine anegdote, razlozi njegova bijega u inozemstvo itd. Na kraju se autor sjetno obazire na neke nove promjene: *Pišedu mi iz Splita, i šaju kartoline... ni ga za poznat? (...)* Govoridu mi prijateji da nima više procešjunji, ni maškar, ni Fjere, ni oštariji... govoridu da nima višje ni tovari... (...) A ča je najglavnije od svega da se govor prominija... Sve je to pisano s neizmjernom ljubavi i čežnjom za starim vremenima, dobrim ljudima i izgubljenom tradicijom. U drugome je tekstu *Šperun, 1928.* živo opisana svakodnevica gradske četvrti u kojoj je odrastao i gdje je upio staru splitsku čakavštinu.

Potonja su dva teksta predložak za jezičnu analizu, ali se osvrće i na rječničke natuknice, kao i na neke rječničke dodatke (pozdravi i odzdravi, kletve, izreke, frazemi i sl.).² Ek-

¹ Navedeno posvjedočuje i urednik Ante Ganza koji bilježi da rječnik "nima pretenzija naučnoga dila, ancitoto ni ni rajen po regulan o' ričnika" jer ga je autor "priredija za se i svoje prijateje", a što je "napravljeno s puno ljubavi, entuzijazma i nostalgije" (Radišić 2003: 3).

² Jezičnu građu Tonka Radišića smatram dobrim reprezentantom splitskoga govora prve polovice 20. stoljeća. Naime, Radišić je živio u varoškoj četvrti koja je dugo zadržala svoju jedinstvenost u pogledu jezika te je ondje odrastao upijajući staru splitsku čakavštinu. Nakon odlaska u inozemstvo, gdje je proveo drugu polovicu života, njegova je čakavština bila konzervirana i neizložena inim utjecajima.

scerpirane se jezične karakteristike proučavaju te se promatraju u odnosu na novije podatke o splitskome govoru (ukoliko podaci to dopuštaju).³

2. JEZIČNA RAŠČLAMBA⁴

2.1. FONOLOŠKE NAPOMENE

2.1.1. Poluglasovi

U splitskome je idiomu, kao i u većem dijelu čakavskoga narječja, kontinuata starohrvatskoga šva (/ə/ < */ь/, */ъ/) redovito vokal /a/. Neke su od potvrda iz tekstova: *lagat* (4), *jedan* (4, 6), *otac* (4, 79D), *dobar* (5), *vanka* (5), *vitar* (5), *posal* (7), *bolestan* (9), *papar* (77D). Čakavska je tendencija jake vokalnosti u južnočakavskim govorima posvjedočena u primjerima poput *vaze(s)ti*, *jagla*, *vavik*, *malin* (Lisac 2009: 141), a poneka je ovjera zastupljena i u Radišićevim tekstovima: *vazelo* (5), *vaze* (6), *vaze'* inf. (78) te u rječničkoj građi: *jagla* (27), *vavik* (67). Autohtoni Splitsani čuvaju oblik infinitiva *vazest* i imperativ *vazmi*, ali u perfektu prevladava tip *uzeja* (Vulić 2008: 332).

2.1.2. Slogotvorni /r/

U analiziranim je tekstovima silabem /r/ ovjeren bez popratnoga vokala, kako je i danas u govoru Splita: *prve prijateje* (4), *prve skule* (4), *crnoga* (5), *vrti* 3. jd. prez. (6, 78), *zna* N mn. (6), *svršit* (7), *trkala* prid. rad. ž. jd. (7), *u srce* (8), *srdele* N mn. (8), *trče* 3. jd. prez. (78). Popratni je vokal evidentiran "u pokojemu primjeru poput *ervaski*, ili u pokojemu toponimu poput *Dugi Rat* 'dugi rt' u splitskome području" (Lukežić 2012: 174) pa je u tome svjetlu zanimljivo istaknuti da je u Radišićevu rječniku uvrštena natuknica *Ervacka* (21). Tipični su čakavski leksemi *crikvica* (4), *crikve* N mn. (6), *u glavnu crikvu* (6) registrirani u autorovu tekstu, a *drivo* (20) u rječniku. U jugoistočnim je govorima južnočakavskoga područja lik *crikva* dobro sačuvan, dočim je lik *drivo* gotovo izgubljen (Kurtović Budja 2010: 108).

2.1.3. Ishodišni */j/ i stražnji nazal */q/

Pojavnice u tekstu dokazuju da je ishodišni */j/ prešao u vokal /u/, kako se i očekuje: u *pušku skulu* (4), *tukla* prid. rad. ž. jd. (5), *tuka* prid. rad. m. jd. (5), *mučin* (5), *suze* N

³ Sintagma "noviji podaci" odnosi se na recentna istraživanja, i to isključivo dijalektološka. Osnovne je crte splitskoga govora precizno opisala Sanja Vulić (2008.). Mira Menac-Mihalić i Antica Menac, u okviru istraživanja splitske frazeologije, bilježe uglavnom fonološke značajke (2011.). Znatno dio značajki osobno mogu posvjedočiti na temelju bogate snimljene građe što sam prikupio u okviru vlastitih terenskih istraživanja posljednjih godina.

⁴ Uz primjere su navedene brojke u zagradama koje označuju broj stranice gdje se primjer nalazi. Veći je dio primjera ekscerpiran iz dvaju navedenih tekstova. Oznaka "D" upućuje na primjer iz rječničkoga dodatka (frazemi, izreke, šaljivi upitnik, kletve i zakletve itd.), a ukoliko se koristi pokoji rječnički primjer, odnosno natuknica, to se u radu posebno ističe.

mn. (6), *ča ste tako žutiiii* (7), *puški pisnik* (8), *na tustu juvu* (77D), *punidu* (78), *vučedu* (78), *suzidu* (78). Stražnji je nazal */q/ (> /q/) jednoznačno zamijenjen vokalom /u/, odnosno rezultatom je ujednačen s odrazom ishodišnoga */j/: *na desnu ruku* (4), *susidi* N mn. (4), *zubiman* I mn. (7), *golubiči* N mn. (9), *da van budu* (9), *na ruku* (9), *trunbeta* (78), *gredu* (78), *po putu* (78).

2.1.4. Prednji nazal */e/

Dvojnost je zamjene prednjega nazala */e/ specifična za mnoge čakavske govore. U splitskome je govoru refleks /a/ iza nekadanjega /j/ potvrđen u pokojem primjeru: *jačmin*, *jazik*, ali *započeli*, *žeđ* (Vulić 2008: 332). Iako nije sasvim očekivano, u svim je Radišićevim ovjerama nazal */e/ supstituiran vokalom /e/ bez obzira na konsonant koji mu prethodi: *gledan* (5), *red* (5), *Svetoga* (5, 6), *poče'* inf. (7), *jedan jezik* (7), *zaudobija svoj jezik* (8), *s nikin jezikon* (9), *baš taki jezik* (9), *ime* (76D), *dva jezika* (78). Prijelaz */e/ > /a/ u poziciji iza /j/ notiran je u rječničkome pokladu u dvama primjerima: *prijat* (50), *zajat* (68).

2.1.5. Jat

S obzirom na to da govor Splita pripada južnočakavskomu dijalektu, refleks je jata */ě/ (> /e/) u korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima vokal /i/: *di* (4), *živili* (4), *mrižu* A jd. (5), *vitar* (5), *sriču* A jd. (5), *kolina* (6), *meni* (6), *pripovicali su* (6), *dvi-tri* (6), *virujte* 2. mn. imp! (6), *jesu bili vridni* (7), *ovu pismicu* (7), *pametniji* komp. (7), *lipa vrmena* (7), *cilo to vreme* (8), *lipe riči* (9), *razumit* (9), *za likariju* (9), *sviča* (9), *crni patul* G mn. (9), *gori-doli* (78), *smija* G jd. (78), *miri* 3. jd. prez. (78), *svit* (= ljudi) (78), *svitlost* (78). Takvu konsekvencnost narušava sporadični jekavski oblik *primjeron* I jd. (5), što je noviji termin u čakavskim sustavima. Oblici su glagola *sest*, koji je nastao analogijom prema praslavenskomu prezentskomu obliku *sędǫ, ovjereni u Radišićevim izvorima: *zaseli po skalani* (4), *seli mi na šentadu* (6), a infinitiv je glagola zabilježen kao natuknica: *sest* (54). Glagol nesvršenoga vida realizira se kao ikavizam: *sidi* (78). U današnjem su splitskome govoru registrirane obje mogućnosti: *sest* i *sist* (Menac-Mihalić, Menac 2011:10; Vulić 2008: 333). Primjeri tipa *venac*, *zenica*, *zanovetat*, *gusenica*, *koren*⁵ potvrđeni u nekim bliskim kopnenim čakavskim idiomima, ukazuju na prisutnost manjega broja stalnih ekavizama. U tome smislu rječnička građa ne nudi primjere koji bi mogli biti relevantni, osim glagola 'zanovijetati' koji je posvjedočen s ikavskim refleksom: *zanovitat* (68). Staru zamjenu /ě/ > /a/ zrcali romanska primljenica *praska* (50) i prijedlog *pran/ pram* (50), odnosno složenica *pramaliće* (50) iz rječničke građe. Prijedlog 'prema' u inačici *prama* potvrđen je u današnjem govoru (Menac-Mihalić, Menac 2011: 10), kao i realizacija *jadro* (Vulić 2008: 332). Jat je dao vokal /i/ u leksemu *orij* (44).

⁵ U primjeru *koren* nije sigurno je li /e/ potječe od jata ili od staroga /e/.

2.1.6. Sekvencije /ra/, /re/

Govorima je južne provenijencije svojstven prijevojni lik s vokalom /e/ u korijenskim morfemima glagola *rest* i *krest* i njihovim oblicima te u leksemu *rebac*, što je registrirano u govoru Splita (Menac-Mihalić, Menac 2011: 10) te drugdje u ikavskočakavskim kopnenim obalnim govorima, ali i u nekim okolnim novoštokavskim idiomima (Kurtović Budja 2010: 107). Autor navodi primjere *krest smokve* (4), *cviče reste* (8), dok je imenica *rebac* (52) zabilježena u rječničkoj građi.

2.1.7. Polazno /və/

Odras je polaznoga /və/ (< */vь/) u funkciji prijedloga sustavno vokal /u/ o čemu svjedoče pojavnice: *u komori* (4), *u Jamerike* (5), *u ta doba* (7), *u uru vrimenta* (9), *u svoj karegin* (*karegin* = mala stolica) (78). U funkciji je prefiksa skupina u pravilu dala vokal /u/: *užgat* (6), *uvik* (6, 7), *ubili* (7), *usta' se inf.* (78), *užgijedu se* (78), a u izdvojenim je primjerima *vazest* i *vavik* evidentirana puna čakavska nepreventivna vokalizacija s razvojem /və/ > /va/ (usp. 2.1.1.).

2.1.8. Leksem greb

U rječničkome je pokladu zastupljen prijevojni lik s vokalom /e/ u riječi *greb* (24), a isti je markiran u starijih govornika splitskoga govora (Menac-Mihalić, Menac 2011: 10), ali i drugod na čakavskome jugoistoku i u susjednih štokavaca.

2.1.9. Oblik tepal

Među natuknicama nahodimo lik *tepal* (62), dakle s vokalom /e/, koji je dubletan iz praslavenskoga vremena (*topl-/tepl-*).

2.1.10. Ostale vokalske osobitosti

Prijedlozi koji svršavaju konsonantom mogu u proklizi pred drugim konsonantom dobiti /a/: *kroza grilje* (78), *niza Tomiča stine* (78), *niza Senjsku* (78), ali *kroz buže* (5).

Analogijom prema *ovi* fakultativno se dodaje vokal /o/ na početku pokazne zamjenice *ti*: *oti kino* (5), ali *cili ti red* (5).

Finalni je vokal /i/ apokopiran u infinitivu (usp. 2.2.6.), a može biti reduciran i u obliku imperativa za 2. lice jednine (usp. 2.2.12.)

Vokal /o/ u nekim je riječima zamijenjen vokalom /u/: *pulitika* (9), *funtana* (78).

2.1.11. Fonem /h/

U konsonantskim sustavima čakavskih govora fonem /h/ u pravilu ima čvrsto mjesto. Nestabilnost je fonema /h/ karakteristična za štokavske govore u kojima je on nestao ili je supstituiran drugim fonemima, ali i za one čakavske govore koji su pod štokavskim utjecajem. Količina je štokavskoga utjecaja vidljiva i na primjeru splitskoga idioma u kojem

je /h/ "rubni fonem" (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12, 13). Na njegove redukcije i supstitucije još u prvoj polovici 20. stoljeća upozoravaju i Radišićevi primjeri. Zamuknuće je /h/ posvjedočeno u svim pozicijama u riječi: *odili* (5), *ča oče* (5), *odilo se* (5), *kad bi tili* (6), *odija* (7), *ranit'* (77D), *ita se* 3. jd. prez. (78); *njiiov* (5), *ruke ti usale* (76Dx2); *na vr'* (4), *povr'* (4), *nika' i' zaboravi'* (7), *sto zanati* (7), *fetivi Splicičani* G mn. (9). Na mjestu fonema /h/ nerijetko se javlja zamjenski fonem /j/ ili /v/ u medijalnim i finalnim pozicijama: *kruva* (5), *na vr' vrja* (6), *smija* (7, 78), *ča bi trka i puva* (7), *Duva Svetoga* (73D), *kruv* (77D), *uva* G jd. (79D). Primjeri su eliminiranja i zamjene fonema /h/ u svim pozicijama ovjereni i u rječničkom pokladu: *mijur* (38), *nejoteč* (41); *grij* (24), *praj* (50); *mavat* (38), *suvice* (= suho grožđe) (56); *gluv* (24); *odit* (43); *odanut* (43), *uzdanut* (66).

Skupina /hv/ rezultirala je fonemom /f/: *pofaltit* (7x2), *fala* (73D), *faj'n Isus* (73D), kako je potvrđeno i danas u splitskome govoru (Menac-Mihalić, Menac 2011: 14). Autorovi primjeri *uvatin* (6), *uvatila* (9), *uvatile* (76D), *vata* 3. jd. prez. (78) posvjedočuju ispadanje prvoga člana konsonantske skupine /hv/, što je specifično za organske štokavske govore u kojima /h/ nije stabilan ili je zamuknuo dok se /v/ očuvao. Potkrepa je tomu i rječnička natuknica *vatalo* (= dječja igra) (67). Ova je pojavnost regularna u okolnim novoštokavskim govorima (Klis, Plano: *uvatit*, *zavatit*) te je, mora biti, utjecala na bliske čakavske govore (Kurtović Budja 2010: 117).

2.1.12. Fonem /f/

Fonem /f/ redovito se javlja u južnočakavskome dijalektu, a većinom stoji u primljenih riječi te u riječima u kojima je dobiven od konsonantskih skupina /pv/ i /hv/, što signaliziraju primjeri iz obaju tekstova: *funtane* G jd. (4), *fjera* (5), *finiji svit* (5), *fažola* G jd. (5), *ne fali mi ništa* (6), *Franju Josipa* (7), *svršit na feratu* (7), *furešti* N mn. (9), *svoje foje* (9), *šjor Franca* G jd. (78), *friška* (78), *kafe* G jd. (78), *od fratri* G mn. (78), *frega* 3. jd. prez. (78), *fugera* A jd. (*fugera* = zaštićeno ognjište) (78), odnosno iz rječnika: *befel* (= naredba) (13), *fanela* (= vrsta tkanine) (21), *farinela* (= brašno) (21), *feratjer* (= željezničar) (21), *fermentunica* (= kukuruzni kruh) (22), *funeral* (= pogreb) (23), *fuzbališta* (23), *gariful* (23), *konfužjun* (32), *prifrigano* (50), *rufijan* (= svodnik, ulizica) (53), *šofaj* (= postelja za jednu osobu) (59), *uficij* (= kancelarija) (65). Na temelju potonjih primjera može se zaključiti da je fonem /f/ usustavljena jedinica konsonantskoga sustava, kako je i u današnjem govoru (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12).⁶

2.3.13. Ograničenje distribucije sonanta /v/

U splitskome idiomu, ali samo u rijetkim primjerima, uočava se mogućnost redukcije sonanta /v/ u skupini u slijedu sa sonantom /r/ ili slogotvornim /r/ u istome ili u sljedećem slogu na što ukazuju potvrđnice: *sekrva*, *srab*, *srbi* 3. jd. prez., *mrtac* (Menac-Mihalić,

⁶ U susjednim se novoštokavskim govorima fonem /f/ često zamjenjuje drugim konsonantima, a izgledno je da se ta pojava širi i prema kopnenim čakavskim govorima što potvrđuju neki primjeri iz jeseničkoga govora: *šuvit*, *vrigat* (ali *karanfil*, *familija*) (usp. Kurtović Ivana; Šimunović, Petar, "Fonološki sustav govora Krilo Jesenica", *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, 1999., 155-169.).

Menac 2011: 15). Ograničenje je distribucije sonanta /v/ evidentirano u ponekom primjeru iz rječničke građe: *mrtac* (40), *sraka* (55), ali *mrtvaška glava* (40), a u tekstu nahodimo primjer *tvrdo glavi* (5). Ta je značajka svojstvena uglavnom govorima sjevernočakavskoga areala, kao i kajkavskima.

2.3.14. Fonem /ž/

Premda nema dokaza u tekstovima, iz rječničke je građe razvidno da je mjesto fonema /ž/ ispunio fonem /ž/, što je važna čakavska osobina: *žigarica* (70). Da je tako i danas u splitskome govoru, potvrđuju noviji podaci: *žigarica*, *žep* (Menac-Mihalić, Menac 2011: 13), *žep*, *deteržent* (Vulić 2008: 332).

2.3.15. Afrikate /č/ i /ć/

Važna je crta u konsonantizmu splitskoga idioma postojanje tzv. "srednjega" [č̣], daleko došlo je do neutralizacije "glasova č i ć pa se izgovara jedan srednji glas" (Vulić 2008: 333), kako je i u bliskim uzobalnim ikavskočakavskim govorima (Kurtović Budja 2010: 113). Radišić je zapazio da je izvršena ujednaka afrikata /č/ i /ć/, pa na koncu uvodnoga teksta naglašava da "u splitskom govoru nima dva, nego samo jeno č" (Radišić 2003: 9). Tim se mnijenjem vodi i u pisanju tekstova na način da bilježi (č) namjesto dviju afrikata: *Spličanin* (4), *učija slovnica i računicu* (4), *jemali sriče* (5), *cvičen* (6), *učinila* (6), *jemali najžešče redikule* (7), *sviča* (9), *Kovačića*, *Marka Uvodiča*, *Ivu Vlahoviča* (9).⁷ Srednji je glas u govoru Splita, po svoj prilici, rezultat dodira čakavskoga i štokavskoga sustava.

2.3.16. Refleksi */d̥j/ i /d̥j/

Praslavenska konsonantska skupina */d̥j/ i starohrvatska konsonantska skupina /d̥j/ dale su dvojak refleksi, a oba dolaze u starim i novim primljenicama: *mlajarija* (4), *izmeju* (5), *mi se mlaji sičamo* (7), *mlaji su umirali* (9); *od andjeli* G mn. (4), *kortedjavala se* (4), *Đovanina Kokola* (7),⁸ *rodjendan* (79D). Očigledno je to i na primjeru rječničkih natuknica: *preja* (50), *rojen* (53), *tuji* (64); *diridjit* (= upravljati, određivati) (19), *djardin* (20), *dje-ložija* (20), *djendar* (20), *djentilast* (= fin, nježan) (20), *djaval* (20), *djigante* (= div) (20), *djiravat* (21), *redjipet* (52), *vjadjat* (68). I danas u govoru grada Splita supostoje oba refleksa: "*slaje*, *izmeju*, *meju* uglavnom govore stariji, a *između*, *među*, *tvrđi* kazuju mladi" (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12).⁹

⁷ Autor iz grafijskih razloga bilježi (č) mjesto srednjega glasa. U vrlo je rijetkim primjerima zapisan (ć), no vjerojatno je riječ o omaškama: *tukac za Božić* (5), *kuće i vele i male* (6), *vuče končić* (78).

⁸ Samo u primjeru *Đovanina* Radišić bilježi *d*, drugdje dosljedno *dj*. U uvodnome tekstu notira: "...nima razlikosti od *dž* i *đ* pa mi se pari da je boje pisat, a najskoli ču' *dj*" (Radišić 2003: 9).

⁹ "U govoru je jedna bezvučna i jedna zvučna palatalna afrikata koje se izgovaraju kao srednje [č̣] (...) i [č̣̣]" (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12).

2.3.17. Refleksi */zgi/, */zdi/ i /zgaj/, /zdaj/

Rezultat je praslavenskih konsonantskih skupina */zgi/ i */zdi/ i starohrvatskih skupina /zgaj/ i /zdaj/ dvojak, što predočuju autorovi primjeri: *grozje* (4), *zviždjali* (7), *zviždjat* (79D), a potonji su zabilježeni i u rječniku: *grozje* (24), *zviždjat* (69), uz druga dva: *možjani* (40), *goždje* (24). U govoru je autohtonih Splitskana očuvan refleks /zj/ u primjeru *grozje* (Vulić 2008: 33).

2.3.18. Šćakavizam

Pojavnice *puščaj* 2. jd. imp! (77D) i *ščedi* 3. jd. prez. (77D) u tekstovima te *guščerica* (25), *klišča* (31), *koščica* (33), *namiščat* (41), *puščat* (51), *ščap* (57), *ščipjat* (57), *ščucat* (57) u rječničkome pokladu ovjeravaju da je odraz praslavenskih skupina */ski/ i */stj/ i sekundarnih skupina iz njih izvedenih šćakavski, kao u većini čakavskih i u dijelu štokavskih govora. Šćakavski je odraz karakterističan za govor starih Splitskana (Vulić 2008: 334), no danas su ipak zastupljena oba slijeda: *guščerica*, *klišča*, *koščurine*, *lupeščina*, *piščavica*, *ščap*, *tiščat se*, *viščica* uz *klišta*, *kučište*, *puštat*, *šteta* (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12).

2.3.19. Konsonantske skupine /šk/, /šp/, /št/ u primljenica

Svima je trima narječjima svojstven razvoj konsonantskih skupina /šk/, /šp/, /št/ u primljenica, kako je potvrđeno i u Radišićevim tekstovima: *škovace* (78); *špacakamini* N mn. (*špacakamin* = dimnjačar) (9); *furešt* (4, 9), *artišti* N mn. (7), *oštariji* G mn. (9), *kupit komeštibile* (*komeštibili* = živežne namirnice) (78), *pašte-fažola* i *kaštradine* (78), *beštimize* A mn. (78), te u rječniku: *friško* (23), *škancija* (58), *škarpun* (58); *špigete* (60), *špicjer* (= ljekarnik) (60), *šperanca* (60); *potešt* (= načelnik) (49), *štivale* (= visoke cipele ili čizme) (60), *štramac* (60). U manjem su broju primjera skupine ovjerene kao nepalatalne: *u pušku skulu* (4), *na visoke skale* (6), *podan skal* (6).

2.3.20. Konsonantska skupina /št/

U primjerima *evo ču van proštit* (5), *proštija* (9); *poštenoga roda* (4), *pošteno radimo* (5, 6) konsonantska skupina /št/ razvila se od stare skupine /čt/, kao u svim hrvatskim narječjima.

2.3.21. Stara skupina */čr/

Praslavenska konsonantska skupina */čr/, koja se većinom održala u čakavskim, kajkavskim i rijetko u zapadnoštokavskim jezičnim sustavima, u južnočakavskim govorima nerijetko prelazi u /cr/ pa i kad nije posljedica čakavizma, a naročito u pojasu uzobalnih govora splitskoga područja. Potvrdnice iz tekstova ukazuju da je preinačena u /cr/: *ako radiš ka crnac jedva dotekne za malo crnoga kruva* (5), *crni patul* G mn. (9), *crna zemja* (73D), *crna mast* (76D), *crne ti patule došle* (76D), no u pokojem je primjeru iz rječnika markirana u neizmijenjenu obliku: *črv* (18), *črivo* (18), *črljiv* (18), ali *crnjevina* (17), *crjen* (17). Po svemu sudeći, i u ovoj je crti izgledan štokavski utjecaj.

2.3.22. Skupina /jd/ i glagol 'ići'

Na granici prefiksalnoga i korijenskoga morfema u prezentskim osnovama glagola prefiguriranih s **idti* ostvaruje se skupina /jd/, što je tipično za čakavske i kajkavske govore te dio štokavskih: *dojdemo* (8), *najdeš* (77D), *dojdu* (77D), *projde* (78), *izajdi* 2. jd. imp! (78), *dojde* (79D). Skupinu su sačuvali samo najstariji autohtoni Splićani (Vulić 2008: 332).

3.2.23. Ostale konsonantske skupine

U primjeru *cablo* (9) konsonantska je skupina /st/ rezultirala fonemom /c/, kako je očito i u primjerima *cakal*, *caklo* (16) iz rječničke građe.

Stara je skupina /sl/ zadržana u imenici *sliva*: *pošto su slive* (6), *nisu to slive* (6).

U staru je konsonantsku skupinu /zr/ umetnuto /d/ što signalizira natuknica *zdril* (69).

2.3.24. Finalni /l/

Finalni je /l/ neizmijenjen u mnogim čakavskim i kajkavskim govorima te ponegdje u štokavskim. U Radišićevu je korpusu zadržan u kategoriji dočetka osnove imenica i pridjeva, dok u nekim priložima može otpasti: *dil* (4, 5), *krnjeval* (5), *konal* (6), *posal* (7); *gol* (7); *po Veloga varoša* (4), *po ure* (6), *po litre* (78). U kategoriji je dočetka unutrašnjega sloga sačuvan: *prid oltaron* (7), *soldati* N mn. (= vojnik) (7), *do apalta* (78). U jednini muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga prelazi u /a/ koje se steže s prethodnim ili se između dvaju vokala interpolira hijatsko /j/: *pasa* (4), *iša* (4), *pisa* (8), *umra* (9); *rodija* (4), *počeja* (4), *radija* (5), *vidija* i *razumija* (5), *ustravija* (6), *bija* (5, 6), *čuja* (9), *uputija* (78). U vrlo je rijetkim slučajevima utrnut: *bi* (4, 6), *prispi* (6), *rodi'* (77D). Neka posluži i pokoji primjer iz rječnika: *kal* (= blato, žulj) (29), *lavel* (35), *misal* (39), *postol* (49), *vel* (67); *cil-cilcat* (16), *debul* (= slab) (18), *nagal* (41), *zal* (68); *ozdal* (= odozdo) (45), *uzdol* (= prema dolje) (66); *kalmo* (= mirno) (29), *šoldi* (59), *veltrina* (= izlog) (67). U dvama je izdvojenim primjerima /l/ supstituiran sonantom /j/: *bokaj* (14), *žaj* (70). Noviji podaci pokazuju da je /l/ sačuvan u finalnome položaju imenica i pridjeva, odnosno razvoj /l/ > /a/ u jednini muškoga roda glagolskoga pridjeva radnoga (Vulić 2008: 333; Menac-Mihalić, Menac 2011: 11, 12). Promjena /l/ > /a/ česta je u čakavaca s jačim štokavskim utjecajem pa je za zaključiti da je splitski govor krenuo štokavskim pravcem i po ovoj osobini.

2.3.25. Prijelaz /m/ > /n/

Prijelaz finalnoga /m/ u /n/ svojstven je čakavskim govorima uz Jadransko more, štokavskim govorima bližih moru, ali i nekim nehrvatskim govorima. U dvama je tekstovima zamjena ovjerena u gramatičkim morfemima promjenjivih riječi: *večin dilon* (4), *udri po nan* (5), *da nan malo pripovida* (6), *pucan* (6), *meju sobon* (9), *tabaškaju s nikin jezikon* (9), *da in ne ruvinat* (*ruvinat* = pokvariti) (78), *devnikon* i *početnicon* (*devnik* = školska bilježnica) (78), a rijetko u nepromjenjivih riječi: *čin san se iskrca* (6), *čin san te vidija* (6). U leksičkim je morfemima finalni /m/ ostao neizmijenjen: *sram* (6), *grom* (76D), što ilustrira

ra i poneka potvrda iz rječnika: *rekam* (= čipka) (52), *škaram* (= palac za veslo na manjem brodu) (58). Tako je i u današnjem splitskome govoru (Menac-Mihalić, Menac 2011: 13).

2.3.26. Depalatalizacija

Depalatalizacija je izvršena u dvama primjerima: *končić* (78), *končići* G mn. (78), a u rječniku nahodimo natuknicu *janac* (27).

3.2.27. Protetski /j/

Protetski konsonant /j/ realizira se u stanovitu broju primjera iz korpusa: *joti* (= taj) (4), *iz Jamerik* (6), *od cile Jamerike* (6), *Jamerikanski* (7), *jono* (7), *jope'* (7), *ji* (= ih) (78), a neke potkrepe nudi i rječnička građa: *joči* (28), *jovako* (28), *jovo* (28), *jozir* (= obzir) (28), *jusna* (28), *justa* (29). Da je tako i danas u splitskome idiomu, registrirano je u primjerima: *joko*, *justa* (Vulić 2008: 332), *jidit se*, *jiče*, *joko*, *justa*, *jist uz ist*, *jopet uz opet* (Menac-Mihalić, Menac 2011: 15).

3.2.28. Promjena /ɹ/ > /j/

U govoru je grada Splita, kao u mnogim idiomima uz jadransku obalu, fonem /ɹ/ u pravilu supstituiran fonemom /j/, odnosno "kod starije je generacije fonem ɹ rijetko potvrđen, uglavnom u posuđenicama. Kod mlađe se generacije često restituira" (Menac-Mihalić, Menac 2011: 12). Zamjena je konsekventna u primjerima iz Radišićevih tekstova: *pju-cali* (4), *prijateje* (4), *vajalo je* (= trebalo je) (5), *zibjedu* (6), *po uju* (6), *posipjali* (6), *medaju* A jd. (7), *za kraja* (7), *šaju* 3. mn. prez. (8), *zdravje* (8), *dragovojno* (9), *jubin* (73D), *najboja* (78), *iz poja* (78), *zeje* (79D), *vejače* G jd. (79D). Zbog razvoja /ɹ/ > /j/ ne može se utvrditi je li bilo umetanja epentetskoga /ɹ/ u skupine /pj/, /bj/, /mj/, /vj/. U izdvojenoj je pojavnici ovjerena promjena /ɹ/ > /l/: *pleskat* (6). Na sporadično odstupanje ukazuje primjer *kroza grilje* (78) te rječnička natuknica *botilja* (14), koje nisu domaće riječi.

3.2.29. Asimilacije i disimilacije

Djelovanje distantne asimilacije ogleda se u primjerima *asti oškorušu* (9), *škuši* G mn. (78), a kontaktne u *šnjon* (76D), kao i u rječničkoj natuknici *š njin* (59).

Primjer *filanac* (5) iz teksta i rječničke natuknice *guvno* (25), *zlamenovat se* (69) posvjedočuju disimilacijske pojave koje su evidentirane i u današnjem govoru: *šalturica*, *zlamenovat se* te pridjev *sumjiv* koji je češće ovjeren bez disimilacije (Menac-Mihalić, Menac 2011: 14).

3.2.30. Umekšavanje nazala

Umekšavanje je nazala zabilježeno u tekstu u primjeru *gnjojari* (78).

3.2.31. Pojednostavnjivanja konsonantskih skupina

Pojednostavnjivanja su konsonantskih skupina dobro zastupljena u obama tekstovima. Primjeri iz tekstova signaliziraju: a) zamjenu afrikate manje napetim frikativom (/čk/ > /šk/): *maške* A mn. (4), *u pušku* (4), *braški kanal* (6), *junašku* (6), *puški* (8), *obišno* (77), *mašku* (78), *maška* (79D); b) zamjenu frikativa sonantom (/sc/ > /jc/): *prajciman* (8), *prajcu* (77D); c) ispadanje okluziva (/dm/ > /m/, /dń/ > /ń/, /dn/ > /n/): *omar* (6, 8), *oma'* (8), *jenu* (8), *je'nu* (77D), *zanje čakule* (78), ali *odmar* (4), *jednega* (4), *jednomen* (5). Redukcija okluziva *d* i *t* registrirana je na morfološkoj granici: *po' sviču* (5), *pu' Šperuna* (7), *o' svudir* (8), *pu' spliskoga poja oli pu' pazara* (78), *ispo' paze* (78), *o' dima* (78), *pu' Rive* (78). Slabljenje je napetosti tipična čakavska karakteristika.

U dijelu je primjera razvidno da je u sustavu prisutna tendencija uklanjanja netipičnih konsonantskih skupina na početku sloga na način da se prvi član eliminira: *di* (4, 7), *lovi-la tiče* (4), *o šenice* (6), *ko* (9, 78), *čela* (76D), što je osobitost sviju narječja. Pojednostavnjivanja konsonantskih skupina ostvaruju se i u današnjem idiomu (Menac-Mihalić, Menac 2011: 14, 15).

3.2.32. Rotacizam

U prezentskoj je osnovi glagola 'moći' (< **mogti*) došlo do zamjene intervokalnoga /ž/ u /r/: *moreš* (5, 7), *moremo* (7), *more* (77), a u jednome se primjeru bilježi i realizacija *nemoš* (9). Rotacizam, koji je karakterističan za mnoge govore svih triju narječja, u govoru se Splita često provodi (Menac-Mihalić, Menac 2011: 13).

3.2.33. Skupina /vs/

Štokavskim, južnočakavskim i većemu dijelu srednjočakavskih govora svojstvena je izmjena skupine /vəs/ (< */vьs/) u /sv/ nakon redukcije poluglasa i metateze, što potkrepljuju i autorovi primjeri: *sve* (4), *po sviman* (5), *sve* (5, 8), *svak* (6, 7), *svi* (7), *svakoga* (7), *svaka* (9), *svega* (9). U liku *vas*, za koji ne nalazimo potvrde u korpusu, a koji je posvjedočen u današnjem splitskome idiomu (Menac-Mihalić, Menac 2011: 15), metateza nije provedena jer je šva u jakome položaju dao /a/, pa nije prijetio razvoj netipične konsonantske skupine.

3.2.34. Navesci

U kopnenim su južnočakavskim govorima evidentirani navesci /-n/ i /-r/. Prvi se javlja u sklonjivih riječi u dativu, lokativu i instrumentalu množine, a potonji je frekventan u priložima (Kurtović Budja 2010: 119). U analiziranome su korpusu navesci markirani u mnogim primjerima: *jednomen* (5), *komen sve*, a *komen ništa* (5), *po sviman* (5), *po cilomen* (7), *zubiman* I mn. (7), *poza njiman* (78), *judiman* D mn. (78), *bovaniman* I mn. (78); *odmar* (4), *omar* (5). Pozornost izazivaju i ovi zanimljivi likovi: *kvrugac* (5), *takoc* (9).

3.2.35. Sibilarizacija

U nominativu množine muškoga roda čuvaju se rezultati sibilarizacije: *težaci* (4 x 2, 78), *rošnjaci* (*rošnjak* = potkožni čir) (76D).

2.2. MORFOLOŠKE NAPOMENE¹⁰

2.2.1. Imenice muškoga roda

Muškoga je roda imenica *zvon*: *zvoni zvon* (78).

Potvrđena je kratka množina jednosložnih i nekih dvosložnih imenica muškoga roda, dakle oblici bez proširene osnove: *brodi* (5), *galebi* (7), *raji* G mn. (73D), *roge* A mn. (76D), *brode* A mn. (76D), *struki* G mn. (78).

U genitivu množine imenica muškoga roda javljaju se trojaki nastavci: */-i/*, */-ø/*, */-ov/*: *dvori* (4), *veštiti* (5), *metri* (6), *zanati* (7), *procešjuni* (9), *tovari* (9), *Spličani* (9), *bravi* (78), *struki* (78); *prijatej* (5, 8, 9); *konjov* (4), *sinov* (77D).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica muškoga roda očit je sinkretizam na */-iman/*: *Spličaniman* D mn. (5), *kariman* I mn. (6), *zubiman* I mn. (7), *oficiriman* I mn. (7), *tovarima i prajciman* D mn. (8), *maštiliman* L mn. (78).

2.2.2. Imenice ženskoga roda

Ženskoga je roda imenica 'benzin': *pumpa benzinu* (78).

U genitivu množine imenica ženskoga roda dominantan je nulti nastavak: *veštic* (5), *godin* (6), *skal* (6), *medaj* (6), *patul* (9), *brokav* (77D), *smokav* (78), *slik* (79D), dok je nastavak */-i/* registriran u jednome primjeru: *škuši* (78).

Tendencija prema sinkretizmu zabilježena je u dativu, lokativu, instrumentalu imenica ženskoga roda: *skalan* L mn. (4, 6), *nogan* I mn. (4), *šakan* I mn. (4), *guzican* I mn. (6), *travan* I mn. (9), *vričan* I mn. (78), *gamelan* I mn. (78).

Vulić posvjedočuje da se u govoru Splita množinski padežni oblici danas sve više usklađuju sa standardnim jezikom, ali da se rabe oblici s nultim nastavkom u genitivu množine (*bez nog, devet godin, s just*), nastavkom */-i/* (*pet uri*), a nešto je rjeđi */-ov/* u imenica muškoga roda (*pet težakov, pet vragov*). Također bilježi da su oblici dativa, lokativa i instrumentalna svih rodova u govoru svih naraštaja sinkretizirani (Vulić 2008: 334).

2.2.3. Pridjevi

Redovita je upotreba pridjeva *veli*: *Vinka Veloga* (4), *vele i male* (6), *Veloga Varoša* (78).

Bilježimo neke od likova komparativa i superlativa: *finiji svit* (5), *pametniji* (7 x 2); *najlipji palac* (*palac* = palača) (4), *najlipje dane* (4), *najdebji tukac* (6), *najžešćega tenora* (6), *jemali najžešće ridikule* (7), *najlipji grad* (79D).

¹⁰ Množinski oblici imenica srednjega roda nisu ovjereni.

2.2.4. Zamjenice

Tekstovi pružaju mnoge potvrde za tipično čakavsku zamjenicu *ča* u funkciji upitno-odnosne zamjenice za 'neživo': *od one lipe funtane, ča je jemala čet'r glave* (4), *vodon, ča su je žene nosile doma* (4), *povr' butige od komeštibili, ča je tiščala Vice* (4), *sve ovo ča van govorin* (4), *ča bi tili* (6), *ča je, Albatrose* (6), *u jenome žmulu ča je ka cili braški konal* (6). U zavisnoj se rečenici u funkciji veznika oblici zamjenice *ča* mogu odnositi i na 'živo': *di je Stipe Igra, ča je uvi' odija bos* (7), *di je Bačo, ča bi trka* (7), *Barbeta, ča nas je učija* (8). Zamjenicu *ča* u današnjem splitskome govoru koriste samo stariji autohtoni Splitsani, odnosno oblici *ča* i *česa* sve su više potisnuti jer mlađi i srednji naraštaj rabe isključivo *šta* i *čega*, kao i doseljeni novoštokavci (Vulić 2008: 333, 334). Namjesto čakavskih realizacija *zač* i *poč* nahodimo oblike *zašto* i *pošto*: *zašto van evo ovo pišen* (4), *pošto su slive* (6).

Neodređena zamjenica koja pokriva značenje 'štogod', 'išta' potvrđena je kao *čako*: u *Splitu čako' učinilo* (79D). Neodređena zamjenica u značenju 'ništa' glasi *ništa*, a neodređena zamjenica u značenju 'nešto' glasi *ništo*: *ulica se ni za ništa zvala Jerina* (4), *ni ostalo ništa* (5); *ništo prijatej* (9).

Zasvjedočeni su ovi likovi pokaznih zamjenica: *joti stan* (4), *u oti kino* (5), *gledan ja cili ti red* (5), *ovi jema bi' Splitsanin* (6), *oni stari* (76D).

Zamjenički pridjev 'takav' ima oblik *taki*: *taki jezik* (9).

2.2.5. Pridjevsko-zamjenička sklonidba

U pridjevsko-zamjeničkoj sklonidbi u genitivu, dativu i lokativu jednine muškoga roda interferiraju palatalni i nepalatalni alomorfi, od kojih su nepalatalni frekventniji: *poštenoga* (4), *drugoga* (4, 7), *svetoga* (4x2, 5), *Jadranskoga* (5), *Veloga* (78), *uz Prvega* (4, 78), *jednoga* (4), *tega* (6), *jenega* (9), *ovega* (77D); *jednomen D jd.* (5), *u jenome* (6), *u velon* (6), *po cilomen* (7), *uz o temen* (8x2).

2.2.6. Infinitiv

U infinitivu je glagola sustavan okrnjeni dočetak: *lagat* (4), *poč* (5), *steč* (5), *šavat* (= *slati*) (5), *pripovidat* (6), *vikat i pleskat* (6), *čakulat* (8), *zapivat* (8), *napojit* (78), *nosit* (78), no nerijetki primjeri ukazuju na otpadanje cijeloga infinitivnoga nastavka: *po'* (6, 9), *vra-ti'* (6), *govori'* (7), *prova'* (7), *do'* (8), *čudi' se* (8), *na'* (9), *mo' na'* (9), *vaze' vodu* (78), *baci' i ubi'* (78).

2.2.7. Present

U 3. licu množine prezenta uglavnom je zastupljen nastavak /-du/, uz pokoji drugačiji ostvaraj: *goridu* (6), *vesladu* (6), *grizedu* (6), *učinedu* (6), *šetaju* (6), *zibjedu* (6), *nosidu* (6), *klecaju* (6), *migadu* (6), *dozivju* (7), *govoru* (7), *govoridu* (9), *zovedu* (9), *ribunbaju* (78), *vučedu* (78), *klapadu* (78), *okrakunajedu* (78), *okjučajedu* (78), *proklinju* (78), *zvonidu* (78), *rečedu* (78). Nastavak /-du/ u splitskome je i danas dobro sačuvan (Vulić 2008: 334).

Tvorba je iterativnih prezenta tipa *pokrije* (= pokriva) svojstvena govorima jugoistočno od Drvenika (Lisac 2009: 153), a takvi su oblici registrirani u tekstu: *oživije* (78), *naviščijedu* (78), *užgijedu se* (78).

Zanijekani oblici prezenta glagola 'biti' u jednini glase *nisan* (4), *nisi* (5), *ni* (4, 5, 7, 8, 9).

Zanijekani oblik prezenta glagola 'imati' u 3. licu jednine glasi *nima* (7, 9), a u 1. licu množine *nimamo* (5).

U splitskome se govoru, kao i u mnogim čakavskim govorima, glagol sa značenjem 'ići' izražava prezentskom osnovom *gre(d)-* (< **gręd-*) i infinitivnom *hodi-*: *gremo se ka mašit* (6), *svak gre* (7), *gredu žene* (78), *sve gre do ure od obida* (78), *gnjojari gredu* (78), *uz Piškeru gredu pu' Matejuške* (78), *gredu u pašu* (78); *odili u Amerike* (5), *odilo se koji put* (5).

2.2.8. Glagoli II. vrste

Infinitivi II. vrste glagola s tvorbenim morfemima /nu/ i /ni/ podjednako su zastupljeni u rječničkoj građi: *obaturnut* (= gurnuti) (43), *opočinut* (44), *zakovnut* (= zavrnuti) (68); *potegnit* (49), *pritegnit* (50), *usprenit se* (66). U splitskome je govoru "sekvencija *ni* u glagola II. vrste danas općeproširena, npr. *dimit*, *maknit*, *taknit* itd., dok su još sredinom prošloga stoljeća bile česte i realizacije sa slijedom *nu* tipa *dirnut*, *taknut* i sl.", odnosno oblici s /ni/ "tipičan su primjer utjecaja novoštokavskih ikavskih govora" (Vulić 2008: 333, 334).

2.2.9. Imperativi

U tekstu je posvjedočen imperativni oblik u 2. licu jednine bez finalnoga /-i/: *biž* (7), ali *pomozi* (9).

2.2.10. Futur

Radišić često bilježi spojene oblike osnove infinitiva i enklitičkoga oblika glagola 'biti': *biče* (7), *jemačedu* (9), *vodičedu* (9), uz *pita' čete* (4), *stavi' čedu* (9). Ako je futur tvoren inverzijom, oblici nisu srasli: *da će po'* (5), *da će do'* (9).

2.2.11. Moguća prošlost

Potvrđena je konstrukcija futura I. glagola 'biti' i pridjeva radnoga određenoga glagola kojom se izriče vjerojatnost u prošlosti: *biču se tako penja* (6), *biču tako mira* (*mirat* = ciljati iz puške) (6), *malo čete bi' razumili* (8).

2.2.12. Kondicional

U tekstovima su markirani neki oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala: *drugi bi polako* (4), *mogli bismo* (6), *radimo i zaradimo i kad bi tili i smili* (6), *ne bismo nika' svršili* (7), *izludili bi ga artišti* (7), *svi bi galebi bižali* (7), *ali smo cilo to vrime štroligavali, kako bi našli bar bokun* (8) iz čega je razvidno da autor uz *bi* upotrebljava i štokavski oblik

bismo. Prema novijim podacima autohtoni su Splićani ipak sačuvali oblik *biš* te *bimo*, *bite* (Vulić 2008: 334).

2.2.13. Optativ

Optativ, koji je oblikom jednak glagolskomu pridjevu radnomu, vrlo je frekventan u kletvama: *šijunada te odnila* (*šijunada* = nevrijeme) (76D), *rošnjaci te spopali* (76D), *kole- ra te pridrla* (76D), *šajeta te ubila* (*šajeta* = strijela, grom) (76D), *sinje te more izilo* (76D).

2.2.14. Prilozi

Neki su od likova mjesnih priloga: *tot mi se sestra rodila* (4), *tot je bilo* (4), *jerbo smo tot pasali* (4), *tote san steka* (4), *tot san pasa* (4), *bilo je tot svita* (8); *ovod je puno* (5), *osta je ovod* (5), *našemen prijateju*, *ovod* (5).

2.2.15. Prijedlozi

Prijedlozi koji se ističu svojim osobitim oblikom jesu: *prez* (= bez): *prez lagat* (4); *šoto* (= ispod): *onako šoto voče* (4), *stavjale šoto* (78); *poza* (= nakon, poslije): *poza Prvega rata* (4), *poza obidon* (78); *podan* (= ispod): *podan skal* (6).

2.2.16. Veznici

Zanimljivi su likovi nekih veznika: *ven/ vengo* (= nego): *nisu to slive*, *vengo čeki o' dolari* (6), *ne na karte*, *ven tako se reče* (8), *ni bilo ven skočit* (9); *jerbo* (= jer): *jerbo su ondi* (4), *jerbo san se rodija* (7), *ni za čudi' se jerbo mu je žena Turkinja* (8), *jerbo se tot vidi* (9), *jerbo čemo svi* (9), *jerbo ako ko spomene zakon* (78); *ma* (= ali): *polako agvantali*, *ma zato nisan* (4), *ma sve onako* (4), *ma me oma' po šestu pripozna* (8); *oli* (= ili; zar): *na tombulu oli na 'oku'* (5), *Ive Mušica oliti gobo Zore* (78), *mašku oli pasa* (78).

2.3. SINTAKTIČKE NAPOMENE

2.3.1. Za + infinitiv

Zabilježene su sintaktičke konstrukcije prijedloga 'za' i infinitivnoga oblika: *za se vratit* (5), *koji dolor za stavit uškuro* (6), *za ne svršit na feratu* (7), *ni za čudi' se* (8), *po litre za napit se* (78), *vode i za napojit beštje* (78), *doba je za usta' se* (78), *gredu žene s mašti- liman za vaze' vodu* (78).

2.3.2. Od + genitiv imenice

Konstrukcije prijedloga 'od' i imenice u genitivu zamjenjuju posesivne, kvalitativne ili gradivne pridjeve: *meštrovica od skule* (4), *butiga od Tomažine* (4), *kino Karaman (...)* *je bija od tete* (5), *kanpanel o' Svetoga Duje* (6), *kožete o' bravi* (78), *u portunu od fratri*

(78), *kopita od končići* (78). Pripadnost može biti izražena besprijedložnim genitivom: *je-dan Spličanin, i to sin profešura mojega* (8).

2.3.3. Akuzativ kao oznaka mjesta

Za oznaku je mjesta u nekoliko primjera evidentirana upotreba akuzativa namjesto lokativa, što se i očekuje u splitskome idiomu: *meni je osta u glavu* (4), *posli san radi u oti kino* (5), *jema li svita u Solin* (6), u *glavnu crikvu goridu dva lumina* (6), *Split u srce nosili* (8), *čuja prin puno godin u Osjek* (9), *proštija san u foje* (9), *sidi u svoj karegin* (*karegin* = mala stolica) (78).

2.3.4. Bezlične konstrukcije

Ovjerene su bezlične konstrukcije u prepričavanju prošlih događaja: *uvečer se stalo doma i oko stola igralo na tombulu* (5), *tako van se onda živilo* (5), *odilo se koji pu' i u kino* (5).

2.3.5. Prijedlog di

Za izricanje mjesta i smjera rabi se isti oblik priloga: *nisi, bidan, zna ni di češ* (5), *di je Jubica* (7).

2.3.6. Ostale osobitosti

Etički se dativ javlja u pokojem primjeru: *skupin ti ja fameju* (5), *tako van je, svitu moj* (5).

Pridjev može biti u službi imenice: *Stari su svršili na Trščenicu* (9).

Potvrđena je upotreba posesivnoga dativa: *tot mi se sestra rodila* (4), *jerbo mu je žena Turkinja* (8).

2.4. LEKSIČKE NAPOMENE

U analiziranim su tekstovima brojni romanizmi, poglavito oni mletačkoga podrijetla, što zavrjeđuje zasebnu etimološku i leksičku obradbu. Ilustrativni su primjeri:

Imenica *kapelin* (mlet. *capelin*, tal. *cappellino*) pokriva značenje “ženski šešir”; termin *veštít* (tal. *vestito*) ima značenje “odijelo”; za značenje “haljina” upotrijebljena je riječ *vešta* (mlet. *vesta*, tal. *vèste*); termin *šudar* (tal. *sudario*) označava “rubac”.

Termin *briskula* (mlet. *briscola*, tal. *briscola*) nosi značenje “vrsta kartaške igre”, a kartaška je igra i *trešeta* (mlet. *tressète*, *tresete*, tal. *tressétte*); imenica *tombula* (tal. *tómbola*) označava vrstu igre s brojevima.

Naziv *biguli* (mlet. *biguli*) odnosi se na vrstu tjestenine, jednako kao *špageti* (tal. *spaghétto*) i *fjoketi* (mlet. *fiochèto*, tal. *fiochétto*); termin *fritula* (mlet. *fritola*) ima značenje “uštipak”, a vrsta je slastice i *kroštula* (mlet. *cròstoli*) te *mandulat* (mlet. *madolàto*); znače-

nje “sušeno bravlje meso” pokriva imenica *kaštradina* (mlet. *castradina*), a značenje “govodina kuhana u vinu i začinima” nosi termin *pašticada* (mlet. *pastizada*).

Nazivak *riva* (mlet. *riva*, tal. *riva*) dolazi u značenju “popločana obala uz more”; frekventna je riječ *pjaca* (mlet. *piazza*, tal. *piazza*) u značenju “trg”; termin *kanpanel* (mlet. *campanil*, tal. *campanile*) označava “zvonik”; za značenje “palača” rabi se imenica *palac* (mlet. *palazzo*, tal. *palazzo*); termin *kala* (mlet. *cale*) dolazi u značenju “uska ulica”.

Imenica *škura* (mlet. *scuro*) označava “prozorski kapak”; za značenje “blagovaonica” rabi se *tinèl* (mlet. *tinèlo*); nazivak *komora* (mlet. *càmara*) pokriva značenje “soba”; značenje “balkon na vrhu vanjskih stuba” nosi imenica *balatura*, što je dalmatski leksički ostatak.

Imenica *gajeta* (mlet. *gaèta*) ovjerena je u značenju “drvena brodica na vesla”; značenje “vrsta većega čamca” pokriveno je nazivom *kaič* (mlet. *caicio*); imenica *vapor* (mlet. *vapòr*) nosi značenje “parobrod”; imenica *kar* (mlet. *caro*, tal. *càrro*) rabi se u značenju “teretna težačka kola”; termin *bičikleta* (tal. *biciclétta*) pokriva značenje “bicikl”; imenica *karoca* (mlet. *carozza*, tal. *caròzza*) rabi se u značenju “kočija”.

Termin *barbir* (mlet. *barbièr*) nosi značenje “brijač”; za značenje “onaj koji pali javne svjetiljke” koristi se termin *picaferaj* (tršč. *pizaferai*); nazivak *bikar* (mlet. *bechèr*) označava zanimanje “mesar”; za značenje “pukovnik” rabi se riječ *kolonelo* (mlet. *colonelo*, tal. *collonnèlo*); imenica *soldat* (mlet. *soldà*, tal. *soldàto*) nosi značenje “vojnika”; imenica *presidènte* (mlet. *pressidènte*, tal. *presidènte*) pokriva značenje “predsjednik”.

3. ZAKLJUČAK

Nekoć čakavski govor grada Splita danas je znatno štokaviziran što se ogleda na svim jezičnim razinama. Splitskim govorom prve polovice 20. stoljeća pisani su tekstovi unutar *Ričnika spliskoga govora* Tonka Radišića. U tekstovima je ožvjljen onaj govor što ga je Radišić upio i usvojio odrastajući u Splitu, a s obzirom na to da je drugu polovicu života proveo u Americi, njegov je čakavski jezični sustav bio konzerviran, pa su analizirani tekstovi, ali i čitava rječnička građa, dobar reprezentant splitskoga idioma prve polovice 20. stoljeća. Izdvojene su jezične crte pokazale da su u splitskome govoru i u to vrijeme supostojali i čakavski i štokavski jezični sloj, kako je i danas, s time da je čakavskih osobina sve manje, a prevlast zauzimaju štokavske.

LITERATURA

- Gačić, Jasna, "Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru", *Čakavska rič*, 1, 1, 1979., 3-54, 107-155.
- Galović, Filip, "Dvi riči o čakavštini u humorističnim pričicama", Franetović Kuzmić, Dobrila; Galović, Filip (ur.), *Za puknit o' smija: zbornik šaljivih pričica Udruge Čakavski jazik*, Split, 2014., 9-12.
- Galović, Filip, "Velolučki govor u čakavskome pjesništvu Dobrile Franetović Kuzmić", *Mogućnosti: književnost, umjetnost, kulturni problemi*, 4-6, 2014., 128-138.
- Galović, Filip, "Štokavsko i čakavsko: iz jezika splitskoga dijalekatskoga pjesništva", *Čakavska rič*, 41, 1-2, 121-138.
- Jutronić, Dunja, "Čakavski dijalekt kroz dvije generacije – prilog teoriji jezične promjene", *Čakavska rič*, 30, 1-2, 2002., 333-347.
- Kurtović Budja, Ivana, "Kopneni čakavski govori u okolici Splita, Šibenika i Zadra", Celinčić, Anita; Kurtović Budja, Ivana; Čilaš Šimpraga, Ankica; Jozić, Željko, *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*, Split – Zagreb, 2010., 77-157.
- Lisac, Josip, "Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta", *Dvije strane medalje*, Split, 2012., 113-121.
- Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Zagreb, 2003.
- Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Zagreb, 2009.
- Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja, 1. Fonologija*, Zagreb – Rijeka, 2012.
- Menac-Mihalić, Mira; Menac, Antica, *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, Zagreb, 2011.
- Pliško, Lina, "'Istročakavština' Orlićeva prijevoda Libra o Jobu", *Croatica et Slavica Iadertina*, 9, 1, 2014., 99-110.
- Radišić, Tonko, *Ričnik spliskoga govora*, (2. izd.), Split, 2003.
- Vulić, Sanja; Alerić, Marko, "O hrvatskom leksiku na temelju primjera iz čakavskog narječja", *Čakavska rič*, 37, 1-2, 2009., 35-55.
- Vulić, Sanja, "Sociolingvistička situacija u gradu Splitu i okolici", *Miasto w kulturze chorwackiej/ Urbano u hrvatskoj kulturi*, Warszawa, 2008., 329-338.
- Vulić, Sanja, "Tonko Radišić: Ričnik spliskoga govora", *Čakavska rič*, 22, 1, 1992., 91-93.

CONTRIBUTION TO UNDERSTANDING THE SPLIT ČAKAVIAN SPEECH
OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

S u m m a r y

The speech of Split has gone through many changes, especially in the last few decades. It is under the influence of Štokavian. The paper analyzes the linguistic characteristics of two Čakavian texts of Tonko Radišić, printed as a part of his dictionary *Ričnik spliskoga govora*. The texts and other contents of the dictionary are representative for the idiom of Split spoken in the first half of the 20th century. The linguistic particularities are compared to certain characteristics of today's urban dialect of Split.

Key Words: *Čakavian idiom of Split, Tonko Radišić, South Čakavian dialect, Neo-Štokavian ikavian dialect, linguistic features*

CONTRIBUTO ALLA CONOSCENZA DEL DIALETTO CIACAVO DI SPALATO
DELLA PRIMA METÀ DEL XX SECOLO

R i a s s u n t o

La parlata di Spalato subì molti cambiamenti, innanzitutto nel periodo recente. L'idioma una volta ciacavo, oggi è influenzato in maniera significativa da quello stocavo. In questo lavoro vengono esaminate le caratteristiche linguistiche di due testi di Tonko Radišić redatti in ciacavo e pubblicati assieme al *Ričnik spliskoga govora (Dizionario della parlata spalatina)* dello stesso autore. I testi, ugualmente al resto del contenuto del dizionario, riflettono le caratteristiche dell'idioma spalatino della prima metà del XX secolo. Le proprietà linguistiche vengono paragonate con alcuni aspetti della parlata odierna di Spalato.

Parole chiave: *parlata di Spalato, Tonko Radišić, dialetto ciacavo del Sud, dialetto nuovo-stocavo icavo, proprietà linguistiche*

Podaci o autoru:

Filip Galović, profesor kroatistike, slovakistike i filozofije; doktorand na Poslijediplomskom doktorskom studiju hrvatske kulture na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

E-mail: filip.galovic17@gmail.com